

TARSUSLU TABİP OSMAN HAYRİ MÜRŞİT EFENDİ VE “SİHHAT HAZİNESİ” KİTABI

The Book by the Title of Doctor Seyyid Osman Mürşit Efendi (From Tarsus)
and “The Legacy Of Bodily Health”

Uğur Pişmanlık¹

¹Journalist/Author. Areios Medical Sciences, Pharmaceuticals and Public Health Magazine. Aratos Magazine, a Publication of Philosophy, History, and Art

ÖZET

Bu çalışmanın giriş niteliğindeki ilk bölümünde bilim-inanç ilişkisini irdelenmektedir. Sonraki ana bölüm ise hakkında sınırlı bilgiler olan ve XIX. yüzyıl içinde yaşamış Tarsuslu Tabip Seyyid Osman Hayri Mürşit Efendi ile onun Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti İstanbul'da saray doktorluğu yaparken, II. Sultan Abdülhamid Han'ın isteği üzerine yazdığı “Bedenlerin Sağlık Hazinesi, Osmanlıca Kılavuz Eser (Kenzus-Sıhhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye) adlı kitabının monografik açıdan incelemesinden oluşmaktadır.

ABSTRACT

The introduction included a presentation on the research in the relationship between science and faith. The next part of the report included a short presentation on the life Seyyid Osman Hayri Mürşit Efendi, who was a doctor born in Tarsus. During the reign of Sultan Abdülhamid Han the Second, he was commissioned to write a monographic publication which he titled “The Legacy of Bodily Health, an Ottoman Reference Book.”(Kenzus-ı Sıhhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye).He wrote this work whilst working as a doctor in İstanbul, the Capital of the Ottoman Empire.

Anahtar Kelimeler: Tarsus; Seyyid Osman; Sıhhat Hazinesi

Keywords: Tarsus; Seyyid Osman; Legacy of Bodily Health

GİRİŞ

Hiç kuşkusuz, insanlığa adanmış mesleklerin başında tıp, eczacılık ve eğitimciliğin geldiğini söylemek yanlış olmayacaktır. İnsanın en doğal hakkı olan yaşama ilkesinin başında sağlık önemli bir yer tutar. Tıp tarihi, ilkel topluluklardan günümüze kadar, bir yandan tıp ve eczacılık alanındaki gelişmelerin diğer yandan da, sağlık alanında insanlığa hizmet etmiş doktor ve eczacıların varlığını ortaya koymaktadır. Tarih boyunca tıp ve eczacılık alanındaki gelişmeler, Batı'da, Antik Çağ'ın bu alanda önde gelen isimleri içerisinde, Galeanus, Hipokrat, Dioskorides gibi isimlerin, doğuda ise İbn-i Sina, Lokman Hekim vb. bilgilerin katkısı ile gelişmiş ve bunlarla simgeleşmiştir.

Anadolu coğrafyasında ise, zengin bitki örtüsü ve de uygarlıkların birikimi sonucu olarak, tıp ve eczacılık alanında önemli adımlar atılmış ve her iki alanda da çok değerli kişilikler yetişmiştir.

Bu anlamda, özellikle geç Antik Çağ'da Tarsuslu hekimlerin izlerine rastlandığını ve bunların bazılarının ise Hermonia, Filoninna, Zenais gibi kadın hekimler olduğu belirtmek gerekir.

Lokman Hekim Journal, 2012;2(2):31-34

Received: 14.12.2011; Accepted: 05.01.2012

Correspondence Author: Uğur Pişmanlık, Aratos Magazine, a Publication of Philosophy, History, and Art / Mersin - Türkiye
ugurpismanlik@gmail.com

Tarsus'ta 1984 yılında, Barbaros Hayrettin Lisesi'nin bahçesinde, zeminin 3-4 metre altında antik döneme ait sağlık merkezi bulunmuştur. Berdan Nehrinin (Kydnos) asıl yatağının yanı başında halkın şifa bulmak amacıyla kullanıldığı sanılan bu yapıda çok sayıda oda ve mozaik resim ile fresklere rastlanmıştır.

Burada ortaya çıkan ve kazı yapılmayı bekleyen sağlık merkezinin varlığı, Antik Çağ'da Tarsus'ta sadece felsefe değil, tıp ve eczacılık alanında da çalışmalar yapıldığını göstermesi açısından önemlidir. Söz konusu yapının, mitolojideki sağlık tanrısına ait Asklepios tapınağı olduğu tahmin edilmektedir.

Tarih boyunca Tarsus'un gerek felsefe, tıp, astronomi; gerekse şiir, retorik gibi bilim ve edebiyat dalları ile olan ilişkisinin kesintili de olsa sürmüş olduğu görülür.

Osmanlı egemenliğinin hüküm sürdüğü Ortaçağ'da ve sonrasında Türklerin İslamiyet'i kabul ettikleri dönemlerde, bilim ve aydınlanma adına birçok düşünce, deney ve âlimin baskı altında tutulduğu bilinmektedir. Matematikten, fiziğe, astronomi de tıba kadar çeşitli alanlardaki bu insanlar, kendi yaşadığı dönemin bilim insanı ve aydını olarak görebileceğimiz kişiliklerdir. Bu insanlardan bir bölümü daha açıktan özgür davranmayı seçmiş ve bunun bedelini ödemişse de, diğer bir bölümü de, bilim ile inanç arasındaki ayrımı ortaya koyamadığı ve doğrudan bir tercih yapmadığı/yapamadığı için, onlarda din-bilim ilişkisi birlikte sürmüştür. Bu yüzden de, onlar İslam âlimleri, İslam bilginleri ya da aydınları gibi sıfatlarla tanımlanmışlardır.

Bir yanı bilimlerle haşır neşir olmuş, diğer yanıyla da tanrı inancı ile din olgusunu kafasında ve yüreğinde taşıyan kişilerin bu durumu çelişkili olmakla birlikte, içinde buldukları nesnellüğün şartların gereği ve inançların güçlü, güçlü olduğu kadar da baskıcı olmasından kaynaklı olarak, din-bilim ilişkisini tek bir bünyede taşımışlardır.

Zaten, bu insanların önemli bir bölümü, her belanın, iyilik ve kötülüğün, hastalık ve sağlığın tanrı tarafından gönderildiğine inanmaktaydılar. Onlara düşen görev, "Allah'ın verdiği akli kullanarak" hastalıkları ve kötülükleri bertaraf etmektir. Yaptıkları iş ise tanımsal olarak ilim, bu alanda uğraş verenler ise âlim ve hekimdi.

SEYYİD OSMAN HAYRİ MÜRŞİT EFENDİ

Özellikle Ortaçağ'ın sonlarına doğru, Amerika kıtasının keşfi, barutun bulunması, buharlı makinenin icadı, matbaanın bulunuşu ile birlikte bilim ve düşünce alanındaki batılı kaynakların çevirilerinin yapılması, gibi dünyadaki değişimlerin de etkisiyle, Osmanlı topraklarında da çok sayıda âlim yetişmiştir. Bu çerçevede, Tarsus'tan da bazı âlimlerin çıktığını söylemek mümkündür. Bunlardan biri de, Tarsuslu Tabip Seyyid Osman Hayri Mürşit Efendi'dir.

Tarsuslu Tabip Seyyid Osman Hayri Mürşit Efendi'nin doğum tarihine ilişkin kesin bir bilgi bulunmamakla birlikte, onun 1830 ya da 1840'lı yıllar arasında doğduğu sanılmaktadır (*Bahar Yayınlarının 1973 yılında çıkardığı, bu hekime ait "Sıhhat Hazinesi" adlı kitabı kapağında "Yazan Tarsus Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi" yazmakla birlikte, yazar kitabın giriş bölümünde kaleme aldığı "Mukaddime" başlıklı yazının altında yer alan imzası, "Tarsus Tabip Seyyid Osman Hayri Efendi" olarak geçmektedir. Öte yandan, Areios'un ilk sayısında, Dr. Doğan Öz'ün "1900'den Günümüze Tarsus'ta Eczaneler ve Eczacılık" başlıklı metinde, Tarsus Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi'nin adı, Osman Hayri Mürşid B. Halil olarak anılmaktadır. Burada, çeviride bir yanlışlık yapılmış olabileceğini düşünebiliriz.*). İlk eğitimini Tarsus'taki medreselerde almış olmalıdır. Sonra İstanbul'a gittiği ve eğitimine orada devam ettiği söylenebilir.¹

Tıp eğitimi aldığını onun "Ben ilm-i tıbbi tahsil ettim." sözlerinden anlıyoruz. Tarsuslu Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi'nin eğitimini nereden ve kimden aldığı bilinmemektedir. Sarayla olan ilişkisi açısından, yaşamının önemli bir kısmını İstanbul'da sürdürdüğü anlaşılmaktadır. Muhtemelen Anadolu içinde ve dışında, Osmanlı'nın egemen olduğu toprakları gezme olanağı da bulmuş olabilir. Bu yolla da bilgi ve deneyimini de arttırmış olmalıdır.

Kenzus- Sıhhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye

Tabip Osman Hayri Efendi, daha sonra biraz daha ayrıntılı görüleceği gibi, **Kenzus- Sıhhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye** adlı kitabı yazmıştır.² Tarsuslu Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi 1898'de yayınlanan bu kitabını, Sultan 2. Abdülhamit'in isteği ile hazırlamıştır (*Osmanlı padişahlarının otuz dördüncüsü olan 2. Abdülhamit'in saltanatı 1876-1908 tarihleri arasındadır. Buna göre kitabın yazımı ve baskısının yapıldığı tarih olarak 1898 yılı daha akla yatkın görünmektedir.*). Günümüz Türkçesi ile **Bedenlerin Sağlık Hazinesi, Osmanlıca Kılavuz Eser** adını taşıyan bu kitap, 1974 yılında ise, Bahar Yayınları tarafından Türkçe olarak yeniden yayınlanmıştır.¹ **Vücutun Sıhhat Hazinesi** adıyla yayınlanan kitabın kapağında, "Bitki Maden ve Canlı Hayvanların Özellikleri ve Bunlarla Yapılan Tedavi Usulleri" alt başlığı yer almaktadır (*Resim 1*).

Resim 1. Sıhhat Hazinesi

Resim 2. Kenzus- Sıhhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye, kapak.

Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi bu yapıtında, bitkilerle tedavinin ilke ve uygulama tekniklerini anlatır.

Sıhhat Hazinesi'nden anlaşıldığı kadarıyla eski Türkçe olarak yayınlanan kitap, 12 Haziran 1898 tarihli ruhsatname ile Matbaa-i Osmanî'de basılmış ve ciltlenmiştir (*Resim 2 ,3*).² Tarsuslu Tabip, yazdığı önsözde, kitaptaki tıbbi bilgilerin kaynağının, İdris, Davut, Lokman, Aristo, Eflatun (Platon), Sokrat, İbni Sina ve Sertus'tan olduğunu, içindeki bilgilerin ise, Osmanlı, Arap, Acem, Rum, Hind ve Avrupalı tabipler tarafından defalarca denenmiş bilgiler olduğunu belirtir.

Tabip Osman Hayri Efendi, Sıhhat Hazinesi'nde "Kitabın Yazılış Sebebi" alt başlığında şunları yazar:

"2. Sultan Abdülhamid Han'ın teklifi üzerine dört kit'adaki Osmanlı halkının ve Müslümanların sıhhat selameti için bu eser kaleme alınmıştır... Ben ilm-i tıbbi tahsil ettim. Padişahımızın bu vazifeye en layık beni bulduğundan bu hususta sarayın emrini alırmaz, geçmişte bu mevzuda yazılan eski eserleri uzun müddet gözden geçirdikten sonra bu eseri kaleme aldım.

Eser hazırlandığı esnada bir taraftan da saray ve halk tarafından tecrübe olundu. Kendim de def'alarca tecrübe de bulundum da, ondan sonra yazdım. Bu sebepten sarayın iltifatına, halkında teşekkürlerine mükerreren nail oldum ve nice zevatı muhteremin hayır dualarını aldım. Bunlar benim gayretimi bir kez daha arttırdı..."

Bu girişin devamında ise bir tıp adamının sorumluluğu içinde ve halkın sağlığını da gözetken şu cümleler yer almaktadır:

"Halkın kendi sağlığını koruması, başkalarına muhtaç olmaması ve ayrıca efsuncu vesaire gibi kimselere kapılmaması için gerekli hususlar bu kitaba dercedilmiştir. Eskiden olmayıp da yeni keşfedilen hastalık, ilaç ve bitkiler de alınmış olup üzerinde gereken titizlik gösterilmiş, tahkik, tedkik ve tecrübeye tabi tutulmuştur.

İlm-i tıp iki bakımdan şerefli bir ilimdir:

1-Akli bakımdan şereflidir. Çünkü: insan eşref-i mahlûkattır. Bu ilimde de insana aittir. Onun için de şereflidir.

2-Naklen de şereflidir..."

Resim 3. Kenzus- Sihhatü-l Ebdaniyye Eser-i Mürşid-i Osmaniye, iç sayfalar.

Tabip Osman Hayri Mürşit Efendi'nin, Sıhhat Hazinesi olarak 34 yıl önce Türkçe basılan, üç bölüm dokuz kısımdan oluşan kitabında, yer alan bazı bilgiler şunlardır:

"Sıhhatin Kaynağı; yeme-içme, hamama girme, kan aldırma ve kan alınacak damarlar, dört mevsimde sıhhat kaideleri, yenilen içilen bitkilerin adları ve özellikleri.

Hastalığı meydana getiren yedi şey:

1. *Vücutun muhteviyatı,*
2. *İnsan ömrünün dört faslı,*
3. *Lokman Hekim'in hikâyesi,*
4. *Göz hastalıkları,*
5. *Kulak hastalıkları ve ilacı,*
6. *Verem, mide, kalp ve bağırsak hastalıkları ve tedavisi,*
7. *Yılan, akrep, çıyan, arı sokması, sarılık, fitk ve kadınlara mahsus haller.*

SONUÇ

Bu yanı sıra Tarsuslu Tabip Osman Hayri Efendi, kendinden önceki hekimlerin bilgi ve tecrübelerini taklit eden değil, deneyci bir kimliğe sahiptir. Sözü ettiği hekimlerin çalışmalarını olduğu gibi kitabına aktarma kolaylığına gitmek yerinde ilaçları ve tedavi yöntemlerini deneyerek hem onların sağlamlarını yapmış ve kendi gözlemleriyle de bütünleştirmesini bilmiştir.

Bu tutumunda, bilimsel deneyci yaklaşımının yanı sıra insan sağlığı gibi son derece önemli ve hassas bir konuda meslek etiğinin payı olduğu da göz ardı edilmemelidir. Ancak içinde buldukları nesnellik ve toplumdaki güçlü, katı dinsel eğilimlerin ve eğitimin etkisindeki bu insanların, oldukça muhafazakâr konumda olduklarını da eklemek gerekmektedir. Her ne kadar bir yanlarıyla din adamlığı ya da tasavvuf ile uğraşıyorlarsa da, diğer yanlarıyla da onların, yüzlerini bilime ve bilimin değişik alanlarına çevirdiklerine tanık oluyoruz.

Tabip Osman Hayri Efendi'nin şu sözleri yazının girişinde sözünü edilen din-bilim ilişkisini doğrular niteliktedir: "Allah-ü Teâlâ; "Lokman'a hikmet verdik ayetiyle" insanı tıbbi mevzuda ikaz ve irşatta bulundu... Hekim, bütün tıbbi bilgilere sahip değildir. Ancak tecrübe sahibidir."

Nitekim ilkel toplumlarda da din adamı, büyücü ve hekim hepsi aynı kişiydi. Bilimin ya da sanatların dinden ayrılması kolay olmamıştır. Ancak bu gerçekleştiğinde de bilim özgürleşmiş ve kendi mecrasını bulmuştur. Hiç kuşkusuz, insanın ve insan aklının özgürleşmesi ile toplumsal gelişme ve ilerlemede, bu ayrışmanın da payı büyüktür.

Sonuç olarak, her çağ, kendi bilim, sanat ve kültür insanını yaratmaktadır. Her düşünür, içinde bulunduğu coğrafyanın sosyo-kültürel, iktisadi ve politik şartlarına göre şekillenmektedir. Aldıkları, eğitim, onlara hocalık yapan kişiliklerin inanç ve eğilimleri, zamanlarının ihtiyaç ve zorunlulukları da, bu düşün insanların kimlik, kişilik ve meslek tercihlerinde etkili olmaktadır. Tarsus'ta doğmuş ve yaşamının çoğunu bu kentin dışında sürdürmüş bir eczacı ve hekim olan, Tarsuslu Tabip Osman Hayri (Mürşit) Efendi'de buraya kadar ele aldığımız çerçevede yetişmiş bir değer ve tarihi kişiliktir.

Bilgi: Bu çalışma, 11-14 Mayıs 2011 tarihinde Mersin'de yapılan "VII. Lokman Hekim Tıp Tarihi ve Folklorik Tıp Günleri" Sempozyumunda sözlü bildiri olarak sunulmuştur.

KAYNAKLAR

1. Tabip Seyyid Osman Hayri Mürşit Efendi. Sıhhat Hazinesi. 1973. Bahar Yayınları.
2. İlder Uzel kişisel kütüphanesi.